

Forskningsprogrammet Avancerad andraspråksanvändning (AAA): slutrapport

Forskningsprogrammet Avancerad andraspråksanvändning erhöll enligt beslut 2005 anslag från RJ för två perioder, 2006–09 och 2010–12. Programmet har på bred front undersökt avancerade, nästan infödda och inföddlika behärskningsnivåer i användningen av ett andraspråk (L2). Forskningen initierades vid en tid när sena stadier i språktillägnande och de karakteristiska dragen i fullt utvecklad L2-användning i olika sammanhang hade ägnats begränsad teoretisk uppmärksamhet, en lucka som programmet avsåg att fylla.

Flera kategorier av avancerade L2-användare har varit deltagare i vår forskning: vuxna invandrare som framgångsrikt lärt sig värdlandets språk och deras barn för vilka detta språk antingen är ett tidigt inlärt L2 eller ett L1 utvecklat simultant med arvspråket, samt avancerade L2-användare som inte bor i målspråkssamhället, nämligen svenska universitetsstudenter som bedriver sina ämnesstudier på engelska, studenter i främmande språk på högre nivåer, polyglotter och personal vid internationella call centers.

Programmets uppdelning i enskilda forskningsprojekt under de två anslagsperioderna visas i nedanstående uppställning (projektledarnas namn angivna).

1) 2006–09		2) 2010–12	
1	Startålderns och språkbegåvningsens roll för avancerad L2-behärskning Niclas Abrahamsson	A	"Icke-uppfattbar icke-inföddhet" i ett andraspråk: en effekt av startålder eller av tvåspråkighet? Niclas Abrahamsson
2	Polyglotter Kenneth Hyltenstam		
3	Språklig 'outsourcing' och inföddlik performans i internationella call centers Kingsley Bolton		
4	Receptiv behärskning hos avancerade L2-användare Philip Shaw	B	Hörförståelse hos avancerade L2-användare Philip Shaw
5	De sista stadierna i L2-tillägnande: morfosyntax och diskurs Inge Bartning	C	Idiomacitet och diskursorganisation i avancerad L2-användning Lars Fant
6	Formelstrukturer i relation till kommunikativ färdighet i den avancerade L2-användarens språkbruk Britt Erman		
7	Aspekter på den avancerade L2-inlärares lexikon (1) Camilla Bardel	D	Aspekter på den avancerade L2-inlärares lexikon (2) Camilla Bardel
8	Sociolingvistisk medvetenhet och språkattityder i flerspråkiga kontexter (1) Kari Fraurud	E	Sociolingvistisk medvetenhet och språkattityder i flerspråkiga kontexter (2) Kari Fraurud
9	Den globaliserade språkanvändaren: språkinläring och språkanvändning i nationella, transnationella och postnationella kontexter Charlotte Haglund; Christopher Stroud		

Forskningen har berört ett antal företeelser: språkstruktur i både produktion och perception (grammatik, lexikon, pragmatik, diskurs och gränssnitten mellan dessa), receptiva och interaktionella färdigheter samt faktorer som påverkar nivån på språkbehärskning (individuella och kontextuella faktorer). En övergripande frågeställning har varit att definiera avancerade L2-användare i förhållande till infödda talare, även om skilljelinjen mellan L1- och L2-användare i många sammanhang är oklar.

De L2 som studerats är svenska, engelska, franska, spanska och italienska.

Resultat

Genomgående pekar våra resultat på existensen av L2-behärskning som funktionellt är fullt jämförbar med L1-behärskning; många av våra deltagare tas för infödda talare när de använder sitt L2. Detta är något som bör uppmärksammas och hållas i minnet i det följande, där vi specificerar typiska L2-drag som fortfarande kan återfinnas på denna avancerade nivå. (För referenser till de publikationer som nämns i texten, se publikationslistan.)

Språkstruktur. I de studier som berört språkstruktur har ett betydande fokus lagts vid *idiomatik* manifesterad genom flerordsfraser. Avancerade L2-användare hade resultat klart under infödda jämförelsegrupper i lexikala flerordsfraser – särskilt med avseende på *kollokationer* ('make a decision'; 'fatta beslut') – medan de hade resultat inom de inföddas variation i sin användning av diskursiva flerordsfraser ('as a matter of fact') eller i konversationsrutiner ('thanks a lot') (Forsberg & Fant 2010; Erman et al 2014). I en studie av svenskar med mångårigt boende i målspråkssamhällena visade sig L2-användare av engelska mer inföddlika än L2-användare av franska och spanska, fastän vistelselängden var densamma. Detta speglar troligtvis en skillnad både i språkligt och kulturellt avstånd och i startålder. Behärskning av flerordsfraser framstår som det kanske tydligaste kvalitetsdraget i grad av L2-inföddlighet (Erman et al 2014; Forsberg Lundell 2013).

Vad gäller *grammatik* visade det sig att vissa drag inte var fullständigt tillägnade ens på den mest avancerade nivån (Bartning et al 2009; Forsberg Lundell et al 2013). I fråga om morfosyntaktisk behärskning, användning av flerordsfraser och lexikal förmåga når avancerade L2-användare inte inföddnivå, medan deras flyt och behärskning av informationsstruktur oftare är nästan infödd eller till och med inföddlik. Inföddlik språkanvändning kan alltså hos många L2-användare finnas i särskilda domäner men inte över hela linjen (Bartning et al 2009; Bartning et al 2012; Forsberg Lundell et al 2013)

I studier om *ordförråd* möjliggjorde en inom projektet nyutvecklad metodologi att man kunde se tydligare skillnader mellan avancerade L2-användare och infödda talare. Avancerade L2-användare visade sig emellertid kunna uppnå inföddlik nivå i relation till vissa aspekter på lexikon (Bardel et al 2012). I fråga om tvärspråklig påverkan i ordförrådet fann man att betydelsebaserad transfer var vanligast hos avancerade inlärare, medan inlärare på mellannivåer uppvisade mer formbaserad transfer (Lindqvist 2010).

Med avseende på *pragmatisk kompetens* nådde inte ens mycket avancerade L2-användare inföddlika nivåer när det gällde diskursmarkörer (Fant & Hancock 2014). Dessutom, när det gällde att uttrycka pragmatiska kategorier som 'begäran' använde avancerade L2-användare en vidare och mindre idiomatisk uppsättning strategier än infödda (Forsberg Lundell & Erman 2012).

Receptiv och interaktionell förmåga. Vad gäller receptiv förmåga visade sig så många som 30 % av de undersökta studenterna ha resultat inom inföddas variation på standardiserade test i engelskspråkig hör- och läsförståelse. För 40 % uppnåddes resultat inom de inföddas variation om deltagarna fick längre tid på sig, medan en betydande minoritet (30 %) låg under inföddas resultat även under dessa villkor. Dock var resultaten likvärdiga för läs- respektive hörförståelse (McMillion & Shaw, ftc; Mežek 2013).

Även när resultaten i förståelsetesten var likvärdiga mellan L2-användare och infödda, visade sig L2-användarna ha mer begränsat ordförråd och längre reaktionstider än de infödda kontrollerna. Detta är i linje med en allmän trend att nästan infödda språkanvändare ofta har något lägre resultat än infödda på specifika språktest. Dock tydde resultaten på att de mest avancerade L2-läsarna hade automatiserad ordigenkänning på samma nivå som L1-läsarna (Shaw & McMillion 2011).

I studier om interaktionsförmåga uppvisade även mycket avancerade svenska L2-användare av spanska i en uppgift som omfattade interaktion i en förhandlingssituation klara svårigheter med att anpassa sig till de sociopragmatiska mönstren i målsamhället – i detta fall Chile (Fant et al 2013).

I undersökningen om internationella call centers, vars personal förväntas kunna uppfattas som infödda talare, visade det sig i praktiken att det var mer betydelsefullt att ha sådana pragmatiska och strategiska förmågor som krävs för att hantera kundernas krav och hitta lösningar så effektivt och snabbt som möjligt än att ha en helt infödd accent (Bolton 2013).

Individuella bakgrundsfaktorer. Frågor omkring L2-inlärares möjligheter att uppnå infödd slutnivå har varit ett grundläggande tema inom programmet. Bland de faktorer som kan ligga bakom uppnådd slutnivå, mätt och definierad med hjälp av ett stort antal instrument, var startålder den mest utslagsgivande faktorn, åtminstone för dem med 1–15 som startåldrar för sin inläring av svenska. För dem med startåldrar 16–30 upphör denna faktor att vara relevant; i stället var språkbegåvning den faktor som bäst kunde förutsäga resultaten i denna grupp. Språkbegåvning var den näst starkaste faktorn för den yngre startåldersgruppen. Endast en tredjedel av dem med startåldrar 1–15 hade resultat inom de inföddas variation både i fråga om grammatisk och fonetisk intuition, och ingen med startålder senare än 13 år hade infött beteende. Detta stöder uppfattningen att fullständigt inföddliknande slutbehärsning inte uppnås för sena inlärare (Abrahamsson 2012).

I en undersökning som omfattade ytterligare en deltagargrupp, nämligen internationellt adopterade, visade det sig att den L1-förlust som dessa genomgått inte är en gynnsam – än mindre nödvändig – förutsättning för att uppnå fullt infödd behärsning i ett språk. Hypotesen att tvåspråkighet i sig skulle vara en predicerande faktor kunde avvisas; i stället kunde faktorn startålder ensam förutsäga och förklara individernas infödda visavi nästan infödda behärsning, oavsett om tillägnet var en- eller tvåspråkigt (Abrahamsson et al ftc; se också Bylund et al 2012, 2013).

I en annan studie visade sig resultaten från ett språkbegåvningsstest korrelera signifikant med ett kollokationstest. Båda testen korrelerade dessutom signifikant med två dimensioner i ett personlighetstest, nämligen med 'kulturell empati' och 'öppenhet' (Forsberg Lundell & Sandgren 2013).

Programmets undersökning av tio polyglotter – som tillägnat sig minst sex språk till en hög behärskningsnivå – visade att hög nivå av språkbegåvning, fokus på språklig form, preferens för explicit inläring och medelhög till hög systematiseringsförmåga gällde som utmärkande drag för samtliga. Empatisk förmåga visade sig däremot vara mer växlande inom gruppen. Resultaten visade också på generellt hög kognitiv funktion för hela gruppen, liksom en extremt hög motivation, särskilt i fråga om valmotivation och exekutiv motivation (Hyltenstam, ftc).

Kontextuella bakgrundsfaktorer. Flera studier har berört frågan om skillnader mellan L2-inläring inom och utanför målspråksmiljön (andra- gentemot främmandespråksinläring) liksom mellan undervisningsstött och naturalistisk inläring. Även om den senare typen klart favoriserar sådant som idiomatik var bilden mindre klar i fråga om grammatik (Erman et al 2014).

En folklingvistisk flermetodsundersökning visade att ungdomar skilde sig avsevärt åt i sin perception av språklig variation i omgivningen och i hur de skapade sig en föreställning om denna. De fokuserade på olika dimensioner i variationen som etnicitet, social klass och språklig korrekthet, och deras identifiering av talare kunde på olika sätt relateras till deras egen sociala bakgrund och en-/flerspråkighet. De skilde sig också i hur de avgränsade och skilde mellan olika migrationsrelaterade varieteter såsom förortsslang och inlärarespråk, liksom i hur de identifierade och avgränsade standardnormen. I ett perceptionstest uppvisade vissa lyssnare dessutom en stor skillnad mellan sin sociolingvistiska självperception och sin egen talproduktion (Bijvoet & Fraurud 2010, 2012, 2013). Resultaten reser frågor omkring tillämpbarheten av distinktionen mellan en 'L1-användarprofil' och en 'avancerad L2-användarprofil'.

Hur politiska, ekonomiska och arbetsmarknadsrelaterade omständigheter påverkar mönster för L2-användning uppmärksammades i några studier. I dessa undersöktes processer som skapar marginalisering och en vi/de-distinktion. Sådana processer bidrar till att placera ungdomar och deras förväntningar i en position där det inte längre är möjligt att uppnå 'infödd' eller 'fullständig' behärskning av flera språk. Att bli kategoriserad som 'utlänning' eller 'invandrare' är avgörande i skapandet av de flerspråkighetsprofiler som uppnås, eller ens är möjliga att uppnå, snarare än att dessa är en effekt av enbart kognitiva faktorer (Eliaso Magnusson & Stroud 2012; Stroud ftc).

Implikationer

Programmets forskningsrön har ett antal teoretiska och praktiska implikationer. De bidrar på ett avgörande sätt till

- aktuell teoretisk förståelse av ålder, språkbegåvning, personlighet och tvärspråklig påverkan som faktorer i utvecklingen av avancerad L2-behärskning
- insikter i L2-förståelse på den mest avancerade nivån jämfört med L1-standard för förståelse
- teorier för grammatiska utvecklingsnivåer i L2-utveckling genom att komplettera tidigare kunskap med en karakteristik av de mest avancerade stadierna, också med hänsyn till gränssnitten mellan grammatik, diskurs och flerordsfraser
- frekvensbaserade teorier för lexikal L2-utveckling
- insikter i betydelsen av kontextbegränsningar på flerordsfraser
- hur individer uppfattar och konstruerar den en-/flerspråkiga variationen i sin omedelbara sociolingvistiska omgivning
- det omgivande samhällets (politiska, ekonomiska etc. faktorer) inflytande på konstruerandet av begrepp som infödd och icke-infödd talare och hur språketnografi ger insikter i språkets roll i Self-konstruktion
- en begynnande systematisk forskning på ett nytt fält, polyglotter
- förståelsen av sociolingvistiken omkring internationella call centers

Dessa vinningar har möjliggjorts beroende på delvis innovativa metoder, specifika för de skilda delprojekten.

Utöver ett antal specifika praktiska implikationer för språkutbildning och språkundervisning har programmet särskilt bidragit till en praxisrelaterad allmän förståelse av villkoren för avancerade L2-användares situationsberoende kommunikation, inklusive perspektivet att inföddhet inte är ett realistiskt eller önskvärt mål för andraspråksundervisning.

Internationella kontakter och kunskapsspridning

Från starten har programmet fört en intensiv dialog med ledande europeiska och nordamerikanska forskningscentra omkring L2-inläring och -användning. Ledande forskare har varit inbjudna för att kommentera de olika projektens forskning, både vid två större konferenser med hela programmet (2008 och 2013) och i samband med ett antal workshops som arrangerats av delprojekten.

Programmet har synliggjorts genom att dess forskare – ofta som plenarföreläsare – har deltagit i de viktigaste internationella och nordiska konferenserna på området. Programmets forskare har också ofta medverkat i forskningsförmedling utanför akademien med offentliga föreläsningar, artiklar i pressen och i mediasammanhang.

Publiceringsstrategier

Det har varit programmets mål att få sina publikationer spridda så brett som möjligt. Ett betydande antal artiklar har publicerats i internationella prestigetidskrifter, bl a ett helt temanummer av *SSLA* (34/4, 2012). Bidrag har också publicerats i ett antal volymer hos centrala förlag, och två antologier som innehåller bidrag från programmet är under utgivning respektive sammanställning.

Open accesspublicering har möjliggjorts för alla publikationer nämnda i publikationslistan – antingen genom att detta tillåts av tidskrifterna/förlagen (med eller utan en ettårig fördröjning) eller genom publicering av insända manuskript i näst sista version i DiVA-portalen.